

УДК 336.221.4

СЛАТВИНЬСЬКА

Марина Олександрівна

Кандидат економічних наук

Slatma81@gmail.com

**МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ОЦІНЮВАННЯ СОЦІАЛЬНО-
ЕКОНОМІЧНОГО ЕФЕКТУ ВІД ЗАСТОСУВАННЯ СПРОЩЕНОЇ
СИСТЕМИ ОПОДАТКУВАННЯ**

**METHODOLOGICAL APPROACHES TO THE ASSESSMENT OF SOCIO-
ECONOMIC BENEFIT OF APPLICATION OF THE SIMPLIFIED SYSTEM OF
TAXATION**

Розроблено та запропоновано методичні підходи до оцінювання соціально-економічного ефекту від функціонування спрощеної системи оподаткування, обліку та звітності для суб'єктів малого підприємництва в Україні.

Разработаны и предложены методические подходы к оценке социально-экономического эффекта от функционирования упрощенной системы налогообложения, учета и отчетности для субъектов малого предпринимательства в Украине.

Methodological approaches to the assessment of social-economic effect from the operation of the simplified system of taxation, accounting and reporting for small business entities in Ukraine developed and proposed.

Ключові слова. Податок, спрощена система оподаткування, податкове навантаження, соціально-економічний ефект, суб'єкти малого підприємництва.

Ключевые слова. Налог, упрощенная система налогообложения, налоговая нагрузка, социально-экономический эффект, субъекты малого предпринимательства.

Key words. Taxes, simplified tax system, the tax burden, socio-economic impact of small businesses.

ВСТУП

Через податкову систему держава може ефективно впливати на економічні та соціальні процеси в країні. Ефективність регулювання досягається шляхом отримання ефекту від застосування тих чи інших заходів з боку держави. Серед них знайшов місце й такий інструмент податкового регулювання як єдиний податок. Він застосовується в Україні з 1998 року і його основними цілями є стимулювання розвитку суб'єктів малого підприємництва, створення нових робочих місць, збільшення кількості самозайнятих осіб та підвищення їхнього добробуту, забезпеченість роботою сільського населення, підвищення продовольчої безпеки країни, підвищення обсягів виробництва й інше. Задля виконання поставлених цілей потребується постійний моніторинг та корегування цього податку. У зв'язку з чим застосування спрощеної системи оподаткування повсякчас супроводжується дискусіями з питань її покращення та удосконалення, яке має відбуватися з урахуванням інтересів суб'єктів господарювання і держави одночасно. Тобто проблема удосконалення єдиного податку та розрахунку ефекту від запровадження прийнятих змін і досі актуальна.

Вивченню окремих питань оподаткування суб'єктів малого підприємництва за спрощеною системою оподаткування, обліку та звітності присвячені дослідження таких науковців, як: О. В. Квасниці, В. М. Михайленко, А. В. Скрипник, А. М. Соколовської, С. В. Юшко та інших.

МЕТА РОБОТИ

Незважаючи на наявність ґрунтовних досліджень в сфері оподаткування діяльності суб'єктів малого підприємництва за єдиним податком, залишаються актуальними та потребують розробки методичні підходи до оцінювання ефективності впровадження змін до спрощеної системи оподаткування та розрахунку соціально-економічного ефекту від функціонування такої альтернативи.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Інформаційною основою роботи є наукові праці, періодичні видання, інтернет ресурси, законодавчо-нормативна та статистична база. При проведенні дослідження використовувалися методи структурно-логічного аналізу, економіко-математичного моделювання, групування та індексний метод.

РЕЗУЛЬТАТИ

Передумовою впровадження будь-якої норми з оподаткування є оцінка соціально-економічного ефекту, який надасть застосування цієї норми. Розробка науково обґрунтованих рекомендацій щодо вдосконалення законодавчого забезпечення стає необхідною з огляду на ті економічні перетворення, які відбуваються останнім часом в Україні, та ґрунтується на результатах аналізу. Проведені дослідження довели необхідність вдосконалення спрощеної системи оподаткування, обліку та звітності й розробки методичних підходів до оцінювання ефективності впровадження концепції спрощеної системи оподаткування та розрахунку соціально-економічного ефекту від її функціонування.

Виходячи з цього, пропонуються методичні підходи які складаються з чотирьох етапів.

Перший етап це побудова економіко-математичної моделі, яка описує соціально-економічний ефект від застосування системи оподаткування. На цьому етапі здійснюється вибір факторних і результативних ознак моделі. Факторними ознаками моделі є: для фізичних осіб – ставка оподаткування; для юридичних осіб – процент виручки від реалізації товарів і послуг. При цьому величина ставки і проценту коливається залежно від кількості найманих працівників, обсягу реалізації та виду діяльності підприємства. Зміни цих величин викликають зміну обсягу надходжень від суб'єктів малого підприємництва, які використовують певну систему оподаткування у цілому. Останнє впливає на податкове навантаження, що здійснюється на суб'єктів малого підприємництва і кількісно представлено як коефіцієнт податкового навантаження (КПН). За цим показником можна оцінити соціальний ефект від

функціонування спрощеної системи оподаткування. Саме зміну податкового навантаження ($Z_{КПН}$) доцільно розглядати як факторну ознаку моделі (визначається у відсотках).

Соціально-економічний ефект від введення спрощеної системи оподаткування доцільно оцінювати: по-перше, за зміною кількості безробітного населення у державі; по-друге, за зміною структури кількості суб'єктів малого підприємництва за видами економічної діяльності.

Тому результативними ознаками моделі було обрано:

- приріст кількості безробітного населення, зареєстрованого у державній службі зайнятості, % – $Z_{БН}$;
- приріст кількості суб'єктів малого підприємництва-платників єдиного податку за пріоритетними видами діяльності (сільське господарство, промисловість, будівництво), % – $Z_{СМП}$.

Надалі необхідно встановити зв'язки між факторною і результативними ознаками моделі. В результаті дослідження було встановлено, що податкове навантаження на суб'єктів малого підприємництва істотно впливає на такі показники їхньої діяльності як: обсяги реалізованої продукції, кількість зайнятих працівників, кількість суб'єктів малого підприємництва та надходження до бюджету від сплати податку. Збільшення податкового навантаження викликає збільшення кількості безробітного населення, зареєстрованого у державній службі зайнятості. Враховуючи вищевикладене, було сформульовано такі дві гіпотези:

- зміна кількості суб'єктів малого підприємництва-платників єдиного податку залежить від зміни податкового навантаження на них;
- зміна кількості безробітного населення, зареєстрованого у державній службі зайнятості залежить від зміни податкового навантаження на суб'єктів малого підприємництва-платників єдиного податку. Перевірка гіпотез здійснювалася за статистичними даними.

Коефіцієнт податкового навантаження (КПН) розраховано за формулою:

$$K_{ПН\text{СМП}} = \frac{\text{Надходження від СМП (грн.)}}{\text{Обсяги реалізованої продукції СМП (грн.)}} , \quad (1)$$

де $K_{ПН\text{СМП}}$ – коефіцієнт податкового навантаження СМП,
СМП - суб'єкти малого підприємництва.

Зміна показника розраховувалася за формулою:

$$\text{Зміна показнику (\%)} = \frac{\text{Значення показнику (абс.од.)}}{\text{Значення показнику у попередній період (абс.од.)}} \cdot 100\% - 100\% \quad (3)$$

Всі розрахунки здійснювалися за допомогою вбудованої функції Регресія пакету «Аналіз даних» програмного продукту MS Excel [1,2,3].

Зміна кількості суб'єктів малого підприємництва-платників єдиного податку залежить від зміни коефіцієнту податкового навантаження на суб'єктів малого підприємництва-платників єдиного податку і описується рівнянням:

$$Z_{\text{СМП}} = 6,5326 - 0,8634 Z_{\text{КПН}} , \quad (3)$$

де $Z_{\text{СМП}}$ – зміна кількості суб'єктів малого підприємництва-платників єдиного податку, %

$Z_{\text{КПН}}$ – зміна коефіцієнту податкового навантаження.

Отримане рівняння означає, що збільшення коефіцієнту податкового навантаження на 1 % викликає зменшення кількості СМП на 5,67 %. Статистичний аналіз побудованої моделі показав, що: між результативною і факторною ознаками існує щільний лінійний зв'язок, оскільки r ($Z_{\text{СМП}}$, $Z_{\text{КПН}}$) = - 0,905; коефіцієнт детермінації моделі $R^2 = 0,819$, тобто модель описує 81,9 % наявних даних; стандартна похибка моделі становить 2,269 %, що менш ніж 15 %, тобто модель є достатньо точною; F-статистика дорівнює 13,497, тобто модель є статистично значущою на рівні значущості 0,05.

Приріст кількості безробітного населення, зареєстрованого у державній службі зайнятості, дійсно залежить від зміни коефіцієнту податкового навантаження на СМП-платників єдиного податку і описується рівнянням:

$$Z_{\text{БН}} = 6,3942 + 1,8612 Z_{\text{КПН}} , \quad (4)$$

де $Z_{\text{БН}}$ – зміна безробітного населення.

Отримане рівняння означає, що збільшення коефіцієнту податкового навантаження на 1 % викликає збільшення кількості безробітного населення на 8,26 %.

Статистичний аналіз побудованої моделі показав, що: між результативною і факторною ознаками існує щільний лінійний зв'язок, оскільки $r (Z_{БН}, Z_{КПП}) = 0,913$; коефіцієнт детермінації моделі $R^2 = 0,834$, тобто модель описує 83,4 % наявних даних; стандартна похибка моделі складає 4,643 %, що менш ніж 15 %, тобто модель є достатньо точною; F-статистика дорівнює 14,978, тобто модель є статистично значущою на рівні значущості 0,05.

Отже, для оцінки соціально-економічного ефекту від прийняття певної системи оподаткування доцільно використовувати економіко-математичну модель, що має вигляд системи рівнянь:

$$\begin{cases} Z_{СМП} = 6,5326 - 0,8634 \cdot Z_{КПП} \\ Z_{БН} = 6,3942 + 1,8612 \cdot Z_{КПП} \end{cases} \quad (3), (4)$$

Другий етап це побудова бази даних для оцінки соціально-економічного ефекту від існування системи оподаткування. Прийняття законодавчих змін щодо ставок та розміру відсотків систем оподаткування викликає зміну таких величин як ставка оподаткування для фізичних осіб і розмір відсотка податку з виручки від реалізації товарів і послуг для юридичних осіб. Крім того, величина ставки і проценту коливається залежно від кількості найманих працівників, обсягу реалізації і виду діяльності підприємства. Офіційні статистичні дані щодо розподілу суб'єктів малого підприємництва-платників єдиного податку за зазначеними факторами відсутні, тому для оцінки соціально-економічного ефекту від функціонування системи оподаткування необхідне проведення імітаційного моделювання на створеній штучній базі даних.

Такий спосіб оцінки є цілком виправданим, оскільки оцінюються не абсолютні, а відносні величини, а саме – зміни результативних і факторної ознаки, які вимірюються у процентах до попереднього результату. Необхідність використання саме цього методу обумовлено:

- по-перше, відсутністю необхідних для зазначеної оцінки офіційних статистичних даних (наприклад, даних про частку суб'єктів малого підприємництва, які за видом економічної діяльності відносяться до сільського господарства і використовують спрощену систему оподаткування);

- по-друге, тільки імітаційне моделювання дозволяє вивчити та оцінити соціально-економічну систему, яка реально ще не існує;

- по-третє, цей метод найбільш оптимальний при розв'язанні задач визначення ефекту від прийняття одного з можливих альтернативних управлінських рішень.

Відповідно до мети дослідження штучна база даних складається із підприємств, які розрізняються за:

- офіційним статусом (фізичні та юридичні особи, для юридичних осіб – за обраним процентом єдиного податку);
- кількістю найманих працівників;
- обсягами реалізації;
- видами економічної діяльності.

Граничні й описові значення для зазначених факторів можуть обиратися у відповідності до змін що пропонуються. У нашому випадку їх було обрано за аналізом спрощеної системи оподаткування, обліку та звітності.

Штучна база даних повинна максимально відтворювати реальний розподіл підприємств України за видами діяльності, кількістю найманих працівників та обсягами реалізації. Для уточнення зазначеного розподілу підприємств було проведено аналіз офіційних статистичних даних за 2011–2012 рр. Загальна кількість підприємств у базі даних становила 3000 одиниць. Кількість працівників та обсяг реалізації продукції для кожного підприємства було отримано за генератором випадкових чисел. При цьому використовувався нормальний закон розподілу із середніми значеннями. Підприємства створеної бази даних не обов'язково належали до суб'єктів малого підприємництва, їхній розподіл відтворював загальний розподіл підприємств України за доступними офіційними статистичними даними.

На третьому етапі здійснюється знаходження коефіцієнту податкового навантаження на суб'єктів малого підприємництва за спрощеною системою оподаткування, розраховуються основні показники, на які впливає система оподаткування.

Розрахунки мають проводитися за такими загальними кроками:

– залежно від системи оподаткування встановлюється належність підприємства до суб'єкта малого підприємництва окремо для фізичних та юридичних осіб;

– для фізичних осіб встановлюється належність підприємства-суб'єкта малого підприємництва до певної категорії, якщо розподіл за категоріями був запропонований у системі оподаткування;

– для юридичних осіб встановлюється ставка оподаткування залежно від виду діяльності, якщо розподіл за видами діяльності був передбачений у системі оподаткування, та розраховувався коефіцієнт податкового навантаження залежно від ставки;

– для фізичних осіб встановлюється ставка оподаткування залежно від категорії та виду діяльності, якщо розподіл за цими показниками був передбачений у системі оподаткування, та розраховувався коефіцієнт податкового навантаження залежно від ставки.

Таким чином можна розрахувати будь-який проект чи зміни що пропонується до прийняття стосовно спрощеної системи оподаткування. Крім того нами запропоновано здійснювати розрахунок ефекту від запровадження пропозицій наступним шляхом:

$$E_{зк} = E_{звб} + E_{зврм}, \quad (5)$$

де $E_{зк}$ – ефект від запровадження концепції;

$E_{звб}$ – ефект від зменшення виплат по безробіттю;

$E_{зврм}$ – ефект від зменшення витрат на одне робоче місце.

В свою чергу:

$$E_{звб} = ЗКН \cdot РВБ, \quad (6)$$

де ЗКН – зменшення кількості незайнятих, що скористалися послугами державної служби зайнятості;

РВБ – середній розмір виплат по безробіттю.

$$E_{\text{зврм}} = \text{ЗКБ} \cdot \text{ВРМ} \quad , \quad (7)$$

де ЗКБ – зменшення кількості безробітних;

ВРМ – вартість одного робочого місця.

Застосувавши розроблені методичні підходи з метою оцінки соціально-економічних наслідків функціонування спрощеної системи оподаткування, обліку та звітності нами було встановлено, що держава отримує ефект від зменшення сум виплат по безробіттю та витрат на створення одного робочого місця в розмірі 290 млн 61 тис. грн, що більш наочно представлено в табл. 1.

Таблиця 1

Розрахунок загального ефекту від функціонування спрощеної системи

Показники	Дані
1. Вартість одного робочого місця, тис. грн	96,014
2. Середній розмір виплат по безробіттю, грн	12330,48
3. Кількість незайнятих громадян, які скористалися послугами державної служби зайнятості, в цілому за рік, тис. осіб.	1 826,1
4. Кількість безробітного населення у віці 15-70 років, тис. осіб	1657,2
5. Відсоток зміни кількості безробітних в результаті зміни коефіцієнта податкового навантаження, %	0,16
6. Зменшення кількості незайнятих, що скористалися послугами державної служби зайнятості, осіб (3·5)	2921,76
7. Зменшення кількості безробітних в результаті дії системи, осіб(4·5)	2651,52
8. Ефект від зменшення витрат на створення робочого місця, млн грн (7·1)	254,58
9. Ефект від зменшення виплат по безробіттю, млн грн (6·2)	36,03
10. Загальний соціально-економічний ефект (8+9), млн грн	290,61

Розраховано автором за результатами дослідження та даними джерел [4,5,6]

Суб'єктами малого підприємництва-„спрощенцями” створюється більш як 3 млн робочих місць, а отже економія на витратах по створенню робочих місць складає майже 288 млрд. грн.

Якщо ж припустити скасування цієї системи оподаткування і реєстрацію безробітних у службі зайнятості, то витрати держави на виплати по безробіттю

складатимуть майже 37 млрд. грн.. щорічно. Загальні втрати бюджету можуть скласти 325 млрд грн, тобто майже 94 % доходів державного бюджету.

ВИСНОВКИ

Розрахований соціально-економічний ефект від функціонування спрощеної системи оподаткування, обліку та звітності за пропонованим методичним підходом підтверджує, що держава, стимулюючи розвиток малого підприємництва не лише знижує податкове навантаження, а й отримує значний ефект. Розроблений методичний підхід дає можливість розраховувати та прогнозувати наслідки впровадження змін по спрощеній системі оподаткування з метою її подальшого покращення.

Література

1. Лапач С. Н. Статистика в науке и бизнесе / Лапач С. Н., Чубенко А. В., Бабич П. Н. – К.: МОРИОН, 2002. – 640 с.
2. Минько А. А. Статистический анализ в MS Excel / А. А. Минько. – М.: Издательский дом „Вильямс”, 2004. – 448 с.
3. Валентинов В. А. Эконометрика: Практикум / Валентинов В. А. – М.: РДЛ, 2007. – 436 с.
4. Про затвердження Нормативів вартості створення одного робочого місця у різних галузях економіки від 19.07. 2002 N 13 [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.budinfo.org.ua/doc/183683.jsp>.
5. Статистична інформація: архів [Електронний ресурс] / Державний комітет статистики України. – Режим доступу до ресурсу: www.ukrstat.gov.ua.
6. Довідка про стан розвитку малого та середнього підприємництва в Україні у 2009р. [Електронний ресурс] / Рада підприємців при Кабінеті міністрів України. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.radakmu.org.ua/uk/analitdovidka/3408.html>.